

Visionärerna som moderniserade Sverige

Augusti 2014

Innehållsförteckning

Visionärerna som moderniserade Sverige.....	3
Allmänna barnbidrag.....	4
Mammografi.....	4
Könsneutralt äktenskap.....	4
Kommunal rösträtt för invandrare.....	5
Jämställd föräldraförsäkring.....	5
Anslag till kvinnojourer.....	5
40 timmars arbetsvecka.....	5
Förbud mot barnaga.....	6
Fri abort.....	6
Ersättning för vård av barn (VAB).....	6
Utbyggd kommunal barnomsorg.....	7
Allmän tjänstepension, ATP.....	8
Ett urval av fler exempel där Vänsterpartiet spelat en pådrivande roll.....	8

Visionärerna som moderniserade som Sverige

Denna rapport handlar om Vänsterpartiets historia. Men den har inte fokus på stora internationella händelser, på partiets kamp mot fascism, krig och kolonialism, eller på dess länge okritiska stöd till Sovjetunionen, som såväl partiet självt som dess motståndare oftast fokuserat på, när historien kommit på tal.

Denna rapport handlar i stället om den historia som upptagit större delen av partiets arbete sedan det grundades för 97 år sedan. Om den konkreta, visionära och enträgna opinionsbildningen – och gräsrotsarbetet – för att steg för steg modernisera Sverige och göra det mer mänskligt, jämlikt och jämställt.

Här visar vi hur Vänsterpartiet och dess föregångare varit bland de första att föreslå många av de reformer som vi idag tar för givna. Reformerna som gjort Sverige berömt i världen som en modern och jämställd välfärdsstat. Det handlar om vitt skilda frågor som förbud mot barnaga, lika arvsrätt för alla barn, 40-timmars arbetsvecka, arbetslöshetsförsäkring, äktenskap för HBT-personer och rätt till abort, allmän pension, och förskola, för att nämna ett urval av frågor.

Vi vill visa på detta inte bara för att slå oss för bröstet. Utan för att den här historieskrivningen är nödvändig att ha med sig för att förstå hur politisk förändring verkligen går till.

Än i dag anklagas Vänsterpartiet ofta för att vara verklighetsfrånvänt när det gäller partiets politik och förslag. T.ex. när det gäller frågor som individualiserad föräldraförsäkring eller förkortad arbetstid, med bibehållen lön. Eller våra orubbliga ambitioner att uppnå full sysselsättning och jämställda löner. För att inte tala om visionen om ett socialistiskt och jämställt samhälle. Till och med en sådan sak som att sätta stopp för vinstuttagen i den skattefinansierade välfärden beskrivs idag av andra politiska aktörer ofta som omöjligt.

Men som vi visar här så finns det mycket av det som i dagens Sverige tas för givet, som en gång betraktades som lika omöjligt som de förslag vi lägger idag. Hade nej-sägarna fått bestämma hade vi varken haft pension, förskola eller rätt till vård av barn på det sätt vi har idag. I dag är dessa saker exempel på reformer som blivit så självklara att alla partier i Sveriges riksdag ställer sig bakom dem. Och så tror vi att det kommer att bli med många av de krav vi ställer idag också.

Denna rapport visar att Vänsterpartiets politik inte är orealistisk. Tvärtom. Vi har gång på gång lagt fram krav på förändringar som är djupt förankrade i den verklighet som människor lever i och i de praktiska problem som livet ofta innebär. Vi har konsekvent lyft frågor som syftar till att förbättra vardagen och livsvillkoren för den stora majoriteten av befolkningen. Utan oss hade dagens samhälle sett helt annorlunda ut. Vi kan bara gissa att det inte hade varit till det bättre. Att Sverige då inte hade varit så känt som ett modernt välfärdssamhälle och det föregångsland som det är i dag.

Här följer några exempel på vad vi bidragit till hittills. Men listan hade kunnat göras mycket längre.

Allmänna barnbidrag

Barnbidrag infördes ursprungligen år 1937. Barnbidraget var då inkomstprövat. År 1945 lades flera motioner av Vänsterpartiets föregångare (SKP) i riksdagen om ändring av lagen om barnbidrag. Motionärerna ville dels höja inkomstgränserna så att fler medborgare ska omfattas av rätten till barnbidrag, dels ville de införa rätt till statliga barnbidrag för alla barn, oavsett föräldrarnas inkomst. Motionärerna menade att barnbidraget inte skulle vara behovsprövat eftersom det snarare borde vara en befolkningspolitisk åtgärd än en socialpolitisk fråga om hjälp till behövande. De ville att alla former av fattigvårdskaraktär och behovsprövning i systemet skulle förkastas. Vidare skrev de att en sådan reform skulle bringa många bekymmersamma problem ur världen. Familjer med många barn skulle i många fall inte längre behöva bo i av staten subventionerade hus eller ta emot rabatt på livsmedel.

Förslaget drevs röstades igenom med röster från Vänsterpartiet, Socialdemokraterna och Bondeförbundet, nuvarande Centerpartiet. Riksdagsbeslut fattades 1947. Sedan 1948 betalas barnbidrag ut till alla barnfamiljer, oavsett inkomst. Samtidigt avskaffades rätten att göra barnavdrag i deklarationen som inneburet större skattelättnader för dem med höga inkomster än för dem med lägre.

Mammografi

Margo Ingvardsson, ledamot för Vänsterpartiets föregångare (VPK) lade den första motionen om mammografi i Stockholms landstingsfullmäktige 1975. En interpellation lades 1978 om en mammograf som fanns vid Danderyds sjukhus men inte användes. Manliga politiker från borgerliga majoriteten bjöd på starkt motstånd. De första som svängde i vänsterns riktning i denna fråga, på 80-talet, var Socialdemokraterna. Efter omröstningar vid denna tid kom många kvinnor från de borgerliga partierna och berättade att de inte fick stödja vänsterns motion eftersom initiativet kom från Vpk. Tvärpolitiska aktionsgrupper med kvinnor bildades 1976-1980 talet i hela landet för att verka för mammografi, och gjorde uppvaktningar och aktioner.

År 1977 lades en motion i riksdagen om inrättande av särskilda centraler för mammografiundersökningar. Motionärerna skriver att bröstcancer är den vanligaste elakartade tumören i Sverige. Den säkraste metoden att upptäcka bröstcancer är mammografi. Därför bör det i varje län finnas särskilda mottagningar där kvinnor utan väntetid och förbeställning kan få bröstströntgen utförd av utbildad personal. Motionärerna föreslog att mottagningar för mammografiundersökningar skulle inrättas i alla län.

Socialstyrelsen skrev om mammografi i sina allmänna råd med början någon gång under 80-talet. Mycket på grund av Barbro Westerholm (Folkpartiet) som frågan kom upp på deras bord men det var Vpk som drev frågan under många års tid innan dess (Källa: Intervju med Margo Ingvardsson av Sandra Lindqvist). Idag erbjuds alla kvinnor i Sverige under vissa perioder i livet mammografi av landstingen.

Könsneutralt äktenskap

Frågan om formerna för äktenskapets ingående togs upp i en riksdagsmotion från VPK redan 1973 där det föreslogs att samlevnad mellan två parter skulle kunna ingås genom parternas gemensamma skriftliga anmälan till folkbokföringsmyndighet, samt efter vederbörlig hindersprövning. Motionen lades med anledning av en proposition från regeringen om ändrad äktenskapslagstiftning. Partiet lade sedan årliga motioner i frågan med bl.a. Jörn Svensson som första namn. Till stöd för förslaget anförde motionärerna att formerna för samlevnads ingående och upplösning borde förenklas och avdramatiseras. Vigsel skulle därför ersättas med en registrering medan själva vigselförfarandet kunde behållas om en enskild, frivillig angelägenhet. Den nya rättsfiguren ”registrerad samlevnad” skulle även stå öppen för homosexuella. Motionen avlogs av riksdagen men

lagutskottet betonade att "en samlevnad mellan två parter av samma kön är från samhällets synpunkt en fullt acceptabel samlevnadsform". Partiet lade sedan regelbundet motioner i frågan till dess att majoriteten av riksdagens ledamöter röstade för ett könsneutralt äktenskap 2009.

Kommunal rösträtt för invandrare

1973 lade partiet en motion i riksdagen om kommunal rösträtt för invandrare. Motionärerna skriver att starka skäl talar för att kommunal rösträtt är en av de rättigheter som borde tillerkännas invandrare efter förhållandesvis kort vistelse i Sverige. Invandrarnas antal är stort i Sverige, de deltar i produktivt arbete, betalar skatt och berörs av särskilda bestämmelser men saknar i hög grad inflytande över dessa. Bostadsområden har planerats främst för invandrare vilka dock saknar varje inflytande över den kommunala planeringen när de ej har rösträtt. Motionärerna föreslår att invandrare erhåller kommunal rösträtt efter två års vistelse i Sverige. Kommunal rösträtt för invandrare som varit bosatta i Sverige i tre år gällde för första gången i 1976 års val.

Jämställd föräldraförsäkring

1980 lades en enskild motion av Marie-Ann Johansson med krav på en mer jämställd fördelning av föräldraledigheten mellan kvinnor och män. 1988 lade partiet en motion som bl. a föreslår att fyra månader ska vara kvoterade för den förälder som tagit ut minst antal föräldradagar. Kravet plockades senare upp av socialminister Bengt Westerberg som föreslog och fick igenom den första månaden i föräldraförsäkringen som inte kan överlåtas till den andra föräldern 1995. Den andra icke överlåtbara månaden infördes av den socialdemokratiska regeringen och Vänsterpartiet och Miljöpartiet 2002. Antalet dagar som inte går att överlåta till den andra föräldern är fortfarande 60 stycken 2014.

Anslag till kvinnojourer

De första kvinnojourerna i Sverige startades 1978. 1979 lade Vänsterpartiet fram en motion om åtgärder mot kvinnomisshandel. Motionärerna skriver att det saknas statistik över hur vanligt det är med kvinnomisshandel. Dessutom tar många kvinnor tillbaka sin anmälan. Men mycket tyder på att flera hundratusentals misshandelsbrott begås varje år mot kvinnor. Misshandel förekommer inom alla samhällsklasser och alla yrken. Men det är troligare att kvinnomisshandel är vanligare i familjer där det förekommer alkoholproblem. Alla brott borde ligga under allmän åtal. Allmän anmälningsplikt måste gälla även för kvinnomisshandel. Det går inte att ha rättsformer som stannar vid ytterdörren till en bostad. Vidare borde det finnas ett kvinnohus dit kvinnor och barn som utsatts för misshandel kan ta sin tillflykt i varje större stad. Motionärerna vill att anslag anvisas till kvinnohus på skilda håll i landet och att anslag anvisas för social jourverksamhet, främst avseende hjälp till misshandlade kvinnor.

Opinionsbildningen från vänstern och kvinnorörelsen har sedan dess fått större och större genomslag och kvinnojourns verksamheten växte mycket snabbt under 1980-talet. 1984 bildades ROKS (Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige) och 1996 bildades SKR (Sveriges kvinno- och tjejjourers riksförbund). Tillsammans har de cirka 120 kvinnojourer och 60 tjejjourer. Antalet jourer i Sverige (inklusive tjejjourer) har vuxit från två till cirka 180 på 30 år.

40-timmars arbetsvecka

1938 lades en av de första av partiets motioner om 40-timmars arbetsvecka. Motionärerna anser att den intensiva rationaliseringen som förekommit inom industrin och den därmed ökade arbetstakten är tillräckligt stark motivering för att genomföra 40 timmars vecka. Motioner i frågan lades sedan regelbundet. 1970 gick frågan igenom i riksdagen och 40-timmars vecka infördes 1971.

Förbud mot barnaga

År 1938 lade dåvarande Vänsterpartiet en motion angående införande av förbud för lärare att tilldela barn kroppslig aga. Motionärerna konstaterar att prygelstraffet är avskaffat i Sverige men att det är bibehållet som bestraffningsform när det gäller barn. De menar att det är svårt att avgöra var gränsen mellan aga och misshandel går. Barn måste fostras med andra medel än stryk. Läraren måste skaffa sig auktoritet gentemot barnen genom sin överlägsenhet i kunskap, inte genom sin överlägsenhet i fysisk styrka. Frågan debatterades i riksdagen 1945. Vänsterpartiet föregångare var det enda partiet som enhälligt röstade för ett förbud. Detta infördes 1958. Föräldrars rätt att aga sina barn avskaffades 1966.

Fri abort

Redan på 1920-talet drev vänstersocialistiska kvinnoklubbar kravet på att abort skulle avkriminaliseras. 1926 hade lagutskottet i Riksdagen föreslagit en utredning om "fosterfördrivningseländet". Andra kammaren hade röstat för, men första kammaren (där borgerligheten hade majoritet) hade sagt nej.

De socialister som satt i Riksdagen skrev motion efter motion som krävde att "fosterfördrivningsfrågan" utreddes. 1928 väcktes återigen förslag i Riksdagen att lagen skulle utredas, men fick bakslag. Motioner i abortfrågan lades sedan regelbundet av Vänsterpartiets föregångare. Abort i Sverige blev lagligt 1938. Lagen var restriktiv och abort fick bara genomföras om graviditeten utgjorde ett allvarligt hot mot kvinnans liv, om hon blivit gravid genom våldtäkt, eller om det fanns en risk att barnet kunde få allvarliga skador eller sjukdomar. Lagen utökades 1946 och inkluderade då också socialmedicinska anledningar, och 1963 för att inkludera allvarliga fosterskador.

1974 lade Vpk en motion om rätt till fri abort. Motionärerna skriver att det är en majoritet av kvinnorna i fruktsam ålder som uttalat sig positivt till fri abort. Trots en för närvarande generös tillämpning av abortlagen är det viktigt att kvinnorna ges självbestämmanderätt. Men den angelägna lagstiftningen om fri abort har fördröjts av ett utdraget utredningsförfarande. Enligt motionärerna vidmakthåller abortlagstiftningen både kvinnoförtryck och klassförtryck. Alla kvinnor, privilegierade som icke-privilegierade utsätts för förödmjukelsen att inte få bestämma över sin egen kropp men de icke-privilegierade kvinnorna råkar värst ut. Kvinnor med god utbildning, läkarkontakter och pengar kan tala för sin sak och i värsta fall ordna en abortresa till England. Motionärerna skriver att preventivteknik är att föredra framför aborter. Men väntetiderna för utskrivning av p-piller kan vara upp till åtta månader vid flera kvinnokliniker. Omröstning i riksdagen angående fri abort skedde samma år. Den nya lagstiftningen trädde i kraft 1975.

Ersättning för vård av sjuka barn (VAB)

Redan 1958 lades en motion av två av dåvarande Vänsterpartiets riksdagsledamöter om ersättning i vissa fall åt ensamstående familjeförsörjare vid deras barns sjukdom. Motionärerna skriver att förvärvsarbetande kvinnor som har barn har ett stort problem eftersom någon ersättning inte utgår då de är hemma med sjuka barn. Motionärerna skriver att det vore rimligt att alla mödrar med förvärvsarbete tillerkändes en ersättning som motsvarar den de själva erhåller när de är sjuka när de vårdar sjuka barn. Sådan ersättning borde utgå till barnen fyllt tio år. Bestämmelserna borde följa dem i den allmänna sjukförsäkringen med undantag för slopade karensdagar.

1974 infördes rätt till slutvård av barn med restriktionen att barnet inte får vara äldre än 10 år och att rättigheten inte gäller mer än tio dagar om året. 1975 skriver Vänsterpartiets föregångare en motion om att gränserna är för lågt satta. Tio dagar räcker knappt till ett par influensor och många barn över tio kan få panik av att bli lämnade ensamma hemma.

De menade att en förhöjning av åldersgränsen till 14 år och en ökning av antalet dagar till 20 är både i föräldrars och i barns intresse. 1976 motionerar partiets företrädare att målsättningen bör vara att föräldraförsäkringen ska täcka inkomstbortfall i samband med barns sjukdom. Föräldraförsäkringen bör även täcka inkomstbortfall i samband med andra uppgifter som åligger föräldrarna som besök vid förebyggande barnhälsovård och besök i förskolan för inskolning och återkommande kontakt. Syftet är att ingen förälder pga. ekonomiska problem ska behöva avstå från att ge barnen nödvändig omvårdnad. Dessutom ska samma regler gälla för föräldrapenning när man adopterar barn. I en motion från 1981/82 skriver motionärerna att statistik visar att föräldrar inte missbrukar möjligheten att få ersättning för vård av sjukt barn på det sätt som ibland antyds i debatten. Tvärtom visar siffrorna att föräldrar inte utnyttjar denna rättighet mer än vad som är absolut nödvändigt. Motionärerna vill ta den bort den 60-dagars gräns som sattes vid införandet av reformen. Vidare finns det grupper av barn över tolv år som inte klarar att vara ensamma hemma när de är sjuka. Därför bör det finnas en möjlighet att pröva en förlängning av föräldrapenningen i det enskilda fallet. Föräldrapenningen bör vid en sådan prövning kunna utsträckas till 16 år.

Succesivt har flera av dessa kravet vunnit stöd och idag har föräldrar rätt att få ersättning för vård av barn i upp 120 dagar per barn och år, fram tills att barnet fyllt 12 år, och upp till och med 16 år i särskilda fall.

Utbyggd kommunal barnomsorg

”Ropen skalla daghem åt alla” blev ett återkommande slagord på vänsterns och kvinnorörelsens demonstrationer under 1970-talet och framåt. Som slagordet antydde: Vänsterpartiet lade inte bara förslagen utan var också utomparlamentariskt pådrivande under många år för att verkligen få till stånd daghemsutbyggnaden. Redan 1958 skrev partiet en motion i riksdagen där det framgår ”att behovet av daghemsplatser är skriandets stort”. 1961 skriver partiet att förskolan är av stor positiv betydelse för barns utveckling. I en motion från 1968 lyfts jämställdhetsargumentet fram. Motionärerna skriver att kvinnorna är en särskilt missgynnad grupp när det gäller rätten till arbete, framför allt kvinnor med omyndiga barn. ”Jämställdheten mellan kvinnor och män på en ny och friare grundval kan helt förverkligas endast i samband med en grundläggande förändring av samhällets organisation. Vårt samhälle måste idag sätta in mycket större resurser på att bryta den djupt konservativa inställningen i dessa frågor, vilken medverkar till att kvinnornas engagemang inte bara i förvärvslivet utan också i det politiska och kulturella livet är så begränsat”.

Men kampen för utbyggd kommunal barnomsorg tog fart på allvar först under 1970-talet och var både orsak till och förutsättning för kvinnors ökade förvärvsarbete. I ett förslag från 1971 skriver motionärerna att både familjen och samhället i alltför hög grad är anpassade efter ett föråldrat familjemönster där kvinnan arbetade i hemmet under större delen av sin arbetsföra ålder. Den bristande anpassningen har lett till problem och konflikter. För många barnfamiljer har det varit svårt att hitta en fungerande barntillsyn så att båda makarna kan förvärvsarbeta. ”Eftersom all erfarenhet visar att det i de flesta fall är kvinnan som måste stanna hemma i en sådan situation så kan det konstateras att kvinnan blir handikappad ur yrkessynpunkt”. 1979 konstaterar partiet att under 1960- och hela 1970-talet har utbyggnaden av barnomsorgen framstått som den mest centrala socialpolitiska uppgiften. Men trots både ett socialdemokratiskt regeringslöfte och ett riksdagsbeslut som var frukterna av en omfattande folkopinion har den förväntade utbyggnaden till en rimlig nivå och av rimlig kvalitet uteblivit. Trots en stor utbyggnad under 1970- och början av 1980-talet lyckades kommunerna inte bygga bort barnomsorgsköerna.

År 1995 skärptes därför lagstiftningen och kommunerna blev skyldiga att utan oskäligt dröjsmål tillhandahålla platser för de barn som behöver. Den nya lagen medförde tillsammans med höga födelsetal rekordmånga nya barnomsorgsplatser i mitten av 1990-

talet. Köerna försvann och i dag täcker antalet platser i stort sett behovet (källa: Skolverket)

ATP: allmän tilläggspension

I oktober 1957 hölls en folkomröstning i frågan om tilläggspension. Folket fick välja mellan tre alternativ. Linje 1 som innebar en lagstadgad rätt till tilläggspensioner vann i folkomröstningen, även om valdeltagandet var lågt.

I februari 1958 beslutade regeringen att lägga fram en proposition som i huvudsak byggde på det förslag som arbetarrörelsen stått bakom i folkomröstningen. Förslaget avsågs i andra kammaren där Högerpartiets reservation vann med 117 röster. Statsministern hade redan gjort klart att vid avslag skulle regeringen utlysa nyval. SKP drog in listorna i 11 valkretsar till förmån för Socialdemokraterna för att säkra ATP frågan (källa: SKP:s hemsida, samt Marxistisk teori för politisk handling, studiekurs vpk). Vid andrakammarvalet 1958 gick socialdemokraterna framåt och fick tillsammans med SKP 116 mandat i andra kammaren, de borgerliga hade 115 mandat.

Men eftersom den socialdemokratiske talmannen saknade rösträtt kunde regeringen fortfarande inte få igenom sin proposition. En votering skulle innebära att frågan skulle få genomföras med lottning. Men inför voteringen i andra kammaren förklarade den folkpartistiske riksdagsmannen Ture Königson i Göteborg att han skulle lägga ned sin röst om regeringen lade fram sitt förslag för andra kammaren.

I mars 1959 lade regeringen fram sin proposition. Förslaget gick igenom första kammaren eftersom socialdemokraterna och SKP där hade en majoritet på 10 röster. I maj röstade andra kammaren om förslaget som gick igenom med 115 ja-röster, 114 nej-röster samt en nedlagd röst. ATP-systemet trädde i kraft den 1 januari 1960 och de första pensionsutbetalningarna skedde 1963. (Källa: Ulla Hoffmann, Som en skänk från ovan. Politiken bakom pensionssveket, 2005).

Ett urval av fler exempel där Vänsterpartiet spelat en pådrivande roll som inte utvecklas här:

Lika arvsrätt för alla barn
Åtgärder för jämställdhet mellan kvinnor och män
Allmännyttan
Grundskolan
Kyrkans skiljande från staten
Hemspråksundervisning
Svenska för invandrare
Sex- och samlevnadsundervisning
Smärtlindring vid förlossning
Preventivmedelsrådgivning och forskning
Nej till svenska atomvapen
Förbud mot användningen av DDT
Förbud av användningen mot Asbest
Inrättandet av Umeå universitet
Bibliotekslag
Fem dagars arbetsvecka

För den som vill veta mer om vad Vänsterpartiet har drivit i riksdagen finns en sammanställning av motionskrav att tillgå kontakta Enheten för politikutveckling: politikutveckling@vansterpartiet.se

